

Барокові традиції дали поштовх для багатьох композиційних, образних та стильових рішень митця. Барокова „скомплікованість форм” стала основою побудови художньої системи Й. Бродського – поета-постмодерніста. Водночас бароко в художній свідомості Бродського не обмежувалося лише історико-літературними межами, воно стало для нього особливим світовідчуттям, тим художнім принципом, який дав можливість досягнути складність і суперечливість сучасного світу.

Література

1. Бродский И. Сочинения: В 7 т.– Т. 1.– СПб., 2001.– 304 с.
2. Глед Дж. Беседы в изгнании: Русское литературное зарубежье.– М., 1991.– С. 122–131.
3. Заярная И. С. Барокко и русская поэзия XX столетия: типология приемственности художественных форм: Монографія.– К., 2002.– 405 с.
4. Кулле В. Відповідь стороннього // Зарубіжна література.– 2000.– № 21.– С. 2.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства.– Чернівці, 2001.– 752 с.
6. Наливайко Д. С. Бароко і драма Кальдерона “Життя – це сон” // Тема.– 2000.– № 1.– С. 5–17.
7. Полухина В. Бродский глазами современников: Сб. интервью.– СПб., 1997.– 336 с.
8. Расторгуев А. Интуиция абсолюта в поэзии И. Бродского // Звезда.– 1993.– № 1.– С. 173–183.
9. MacFadyen D. Joseph Brodsky and the Baroque.– Montreal and Kingston-London-Ithaca, 1998.– P. 10–20.

УДК 821.112.2)436).09+821.16.09

Іван Зимомря

АВСТРІЙСЬКА НОВЕЛА ХХ СТОЛІТТЯ: ПОЕТИКА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОТИВІВ

Проаналізовано австрійську новелу ХХ століття крізь призму поетики слов'янських мотивів.

Ключові слова: аналіз, структура, композиція, текст, мотив.

Zimomrya I. Austrian Short Story of XX age: Poetics of Slavonic Reasons.

The paper aims to analyze the Austrian short story in the XX century in the light of the Slavic motives.

Key words: analysis, structure, composition, text, motive.

Дмитро Затонський у праці „Шлях через двадцяте століття” (К., 1978), що містить статті про німецькомовні літератури, одну з них назвав „Чи існує австрійська література?” Відповідь дослідника на це запитання однозначна: „Австрійська література існувала, австрійська література існує. Це своєрідний, специфічний культурний регіон – повний суперечностей, але ж ніяк не позбавлений значимості. І він не поглинається літературою німецькою, не розчиняється в ній” [1, 255]. Самобутність австрійської малої прози виокремлюється жанровою системою, що має свою внутрішню змістову структуру, класифікується різноманітними критеріями та завданнями. Їхню основу складають структурно-композиційні співвідношення фактів, подій, явищ, тенденцій, закономірностей, які супроводжуються характерними внутрішніми проникненнями, „відкритими”, „напіввідкритими”, „затіненими” ознаками. Вони творять індивідуально стильову визначеність у художній тканині таких носіїв австрійської малої прози, як Ільзе Айхінгер, Гергард Амансгаузер, Гунтер Андерс, Ганс-Карл Артманн, Інгеборг Бахманн, Конрад Баєр, Рудольф Байр, Томас Бернгард, Алоїс Брандштеттер, Макс Брод, Пейтер Гандке, Марлене Гаусгофер, Гуго фон Гофманнстал, Гайміто фон Додерер, Адам Зелінський, Еліас Канетті, Франц Кафка, Оскар Кокошка, Роберт Музіл, Ернст Новак, Йозеф Рот, Петер Трамін, Еріх Фрід, Гергард Фріч, Барбара Фрішмут, Гертруд Фуссенеггер, Франц-Теодор Чокор, Артур Шнітцлер та ін. Йдеться про вагомий акцент поліаспектності австрійського письменства загалом. Вона – чи не найбільш помітна риса творчого набутку цілої плеяди авторів. Чимало з них жили й творили в державному організмі Австро-Угорської імперії, до якої належали представники різних народів, збагачуючи німецькомовний масив художнього письма. Проте концептуально важливі засади впливають передусім з історії Австро-Угорщини як поліваріантного й водночас єдиного культурного простору, що поєднав у собі різноманітні впливи, традиції, які не припинили свого існування і після занепаду наддунайської монархії. Звідси і проступає поетика слов'янських мотивів у австрійській малій прозі ХХ ст.

Давно на часі структурне впорядкування понятійно-категоріального апарату, пов'язаного з неоднозначними тлумаченнями австрійської малої прози ХХ ст., її специфіки крізь призму синтезу жанрово-стильових особливостей у контексті німецькомовного літературного процесу. У творчості письменників означеного періоду видно багатий стилістичний потенціал, що спричиняє вагомі аргументи на користь виокремлення моделі австрійської малої прози з німецькомовного масиву. За змістовим чинником австрійська новела ХХ ст. характерна тим, що увібрала у свою художню тканину конкретно-історичні реалії з хроніки монархії, першої та другої республік держави над Дунаєм, а також післявоєнного періоду її існування. Щодо форми, то вона вписується в загальне тло пошуків у літературному процесі минулого століття. Неоромантизм, імпресіонізм, експресіонізм, конструктивізм, модернізм, постмодернізм посіли помітне місце в загальній панорамі австрійської літератури.

Слов'янські мотиви характерні для творчості багатьох носіїв німецькомовного письменства. Чи не найбільш потужними вони були у творчості Карла-Еміля Францоza (1848–1904). Незважаючи на те, що він належав до плеяди майстрів австрійської та німецької літератур останньої третини ХІХ ст., а все ж вплив його кращих творів („Die Juden von Barnow. Novellen“ („Барнівські євреї“. Новели, 1877), „Vom Don zur Donau“ („Від Дону до Дунаю“, 1878), „Ein Kampf ums Recht“ („Боротьба за право“, 1882), „Tragische Novellen“ („Трагічні новели“, 1886), „Der Pojaz“ („Блазень“, 1905) слід проектувати і на мистецькі пошуки австрійських новелістів першої половини ХХ ст. (Марія фон Ебнер-Ешенбах, Петер Розеггер, Альфред Полгар, Йозеф Рот, Артур Шнітцлер).

Як у публіцистичних, так і в художніх набутках К.-Е. Францоza знаходимо предметний світ конкретної етнокультури, передусім української. Йдеться про його змістовну працю „Українці та їхній співець“ (1871), присвячену життю й творчості Т. Шевченка. Вона виокремлювала весь масив слов'янських мотивів крізь призму насичення художнього контексту українськими реаліями, поєднанням раціонального й аналітичного начал. Це, своєю чергою, передбачало створення історично вивіреної моделі українського мікрокосмосу як суб'єктної величини, позначеної поетикою романтичного тексту про діяльність визнаного народом пророка, а також самотньою сти-

лістикою Т. Шевченка як майстра українського слова. Варто зазначити, що К.-Е. Француз одним з перших у західноєвропейській критиці доказово окреслив значимість Шевченкової поезії для розвитку не тільки слов'янських літератур, а й світової культури. З-поміж мотивів, сутність яких розкрив К.-Е. Француз на поетичних зразках Кобзаря, вирізняються сюжетні лінії: „мати – дитина” („У нашій раї на землі Нічого кращого немає, Як тая мати молодая З своїм дитятчком малим”); „доля – воля – слава” як парадигма поступу („Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою. Ходімо ж доленько моя!.. Ходімо дальше, дальше слава, А слава – заповідь моя”).

Стрижнем внутрішньої організації текстів малої прози К.-Е. Францоza є зосередженість на індивідуальному вимірі почуттів і переживань людини. Це характерно для образу Тараса Бараболі з роману „Боротьба за право”. Аналіз жанрово-стильових форм малої прози, її жанрової унікальності дає можливість глибше збагнути художній інструментарій конкретного тексту. У творах К.-Е. Францоza є мотиви, що увиразнюють як особистісні (мати, батько, рідна домівка), так і загальнолюдські мотиви (боротьба добра зі злом, правди й кривди). Впадає в око відсутність патетичної героїзації вчинків персонажів. Натомість превалює внутрішнє переживання терпіння як мотиву, особливо характерного для українського народу. Художні засоби тісно пов'язані з народною творчістю. Для новел К.-Е. Францоza, як і інших австрійських авторів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., характерні слов'янські філософські рефлексії. Зокрема, вони чітко проступають з художньої тканини прозових творів тих авторів, які народилися у слов'янськомовному середовищі. Особливо цей чинник примітний у тих австрійських письменників, які є представниками того чи іншого слов'янського народу: чеського – Карл Краус (1874–1936, Їчін), Райнер-Марія Рільке (1875–1926, Прага), Франц Кафка (1883–1924, Прага), Франц Набл (1883–1974, Лаучін), Макс Брод (1884–1968, Прага), Франц-Віктор Верфел (1890–1945, Прага), Георг Зайко (1892–1962, Зеештадтл нині Ервеніце); болгарського – Еліас Канетті (1905–1994, Руцук, нині Русе); польського – Клаус Зандлер (1945–1984, Плагвітц, нині Плаковіце); українського – Йозеф Рот (1894–1939, Броди), Оскар-Ян Таушинський (1914–1993, Жабокруки), Адам Зелінський (1929, Стрий).

Слов'янські мотиви у творах названих австрійських авторів служать своєрідними вкрапленнями, що сприяють розумінню специфічного для німецькомовного реципієнта занурення в глибини психоаналізу (Франц Кафка, Еліас Канетті, Йозеф Рот, Адам Зелінський). Вони творять певне тло для поетики автора, на якому визначена структурна природа художнього світосприйняття, пояснюють становище для „самого себе” на рівні Я-особи. Звідси – пошук оптимального варіанту виходу з кризової ситуації, оцінного обґрунтування її доцільності, що відбувається у формі самоаналізу головного героя. Саме цей засіб допомагає читачеві зрозуміти мотиваційні механізми певних учинків, якщо герої живуть в умовному просторі. Він насамперед показовий для Франца Кафки („Діти на шляху”, „Купець”, „Нудьга”, „Вікно на вулицю”, „Братовбивство”, „Сон”).

Слов'янські мотиви нерідко слугують унаочненням, символом, організацією так званого художнього часу. У цьому плані символіка несе на собі глибоке, нерідко ідейне, навантаження, бо розкриває прихований зміст подій. Зважаючи на лаконічність твору, введення символу, деталі в канву тексту спричиняє появу найрізноманітніших асоціацій, що характерно для малої прози ХХ ст. У цьому контексті часова символіка демонструє спектр роботи з трансформацією циклів *світанок–день–вечір–ніч*, наприклад, Адама Зелінського як автора творів „Провінціал”, „Голобутів”, „Обличчя”.

Австрійська мала проза ХХ ст. не обмежує адекватне сприйняття з боку реципієнта, для якого слов'янські мотиви містять конкретно-історичні, локально-побутові ремінісценції (топонімічні назви у пов'язанні з персонажами, події, що відіграють роль комбінацій для відповідного характеротворення). Для багатьох австрійських письменників властивий наратив, логічному упорядкуванню якого сприяє слов'янський мотив як транстекстуальний чинник. Він охоплює декодовані смисли, образи, колоритні акценти (приміром, оповідання „Бюст кайзера” Йозефа Рота, дія якого відбувається у галицькому селі Лопатини).

Мистецтво австрійської новели ХХ ст. повною мірою виявляє її поетику, текстову драматургічність як засіб художньої реалізації вчинків, душевних переживань, розкриття загадок і парадоксів, психологічних малюнків. Слов'янські мотиви містять виражальні можливості, збільшуючи емоційну роль для характеристики внутріш-

нього стану героїв. Домінантною ознакою творів австрійських новелістів постає психологізм.

Австрійська мала проза ХХ ст. концептуально розширює художню карту німецькомовного літературного простору завдяки дієвому мистецько-естетичному потенціалу зображальних засобів. У цьому контексті чинники умовного й реального значною мірою спираються на поетику слов'янських мотивів, які органічно вписані у внутрішню структуру авторського уявлення про духовно досконале в житті.

Література

1. Затонський Д. Чи існує австрійська література? // Затонський Д. Шлях через ХХ століття: Статті про німецькомовні літератури.– К.: Дніпро, 1978.– С. 236–255.

УДК 821.161.2'04.09

Мирослава Кавецька

ОКЦИДЕНТАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДОБИ БАРОКО

Стаття є спробою відзначити основні точки, через які проникала в Україну європейська культура доби бароко.

Ключові слова: бароко, культура, тотожність, текст.

Kavets'ka M. Okcidentalisation of Ukrainian Culture Days of Baroque.

The article is the attempt of showing the main ways of penetration of European baroque culture in Ukraine.

Key words: baroque, culture, similarity, text.

Kawiecka M. Okcydentalizacja kultury ukraińskiej epoki barokowej.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania szlaków przenikania kultury europejskiej na grunt ukraiński. Wpływy Europy w sposób szczególny zaznaczyły swą obecność na Ukrainie w okresie baroku, poprzez przyswojenie na Ukrainie języka łacińskiego, a co z tym związane także tekstów kultury zachodniej. Jednak największe znaczenie w tym względzie odegrało Kolegium Kijowsko-Mohylańskie Piotra Mohyły.

Słowa kluczowe: barok, kultura, tożsamość, tekst.

Питання *Україна і Захід* постійно наявне в українському дискурсі. Політологи, культурологи, історики та інші вчені намагаються